

SZILÁGYI FERENC*

Jogutódlás a személyiségi jogsértés megalapozta pénzbeli igények esetén

A sérelemdíj iránti igény engedélyezhetősége, illetve halál esetén való átszállása

1. Bevezetés

A magyar magánjogban töretlenül tartja magát az a nézet, amely szerint a személyiségi jogsértés megalapozta nemvagyoni kárigény – immáron sérelemdíj – esetében a jogutódlás kizárt. Ez az álláspont az élők közötti átruházásra (engedményezésre) és a halál esetén történő átszállásra egyaránt vonatkozik. A két esetkör egyébként is összefügg, mi több, elválaszthatatlannak tűnik: a hagyaték részeként rendszerint ugyanis olyan jogok szállnak át az örökösre, amelyek egyébként élők között átruházhatók.¹ Kérdéses azonban, hogy ez a nézet mennyiben áll összhangban az európai magánjogfejlődés tendenciáival, de leginkább, hogy mennyiben tekinthető a (magyar) magánjog rendszeréből szükségszerűen, elvi éllel folyó következtetésnek.

2. Jogutódlás a nemvagyoni kárigény tekintetében a régi Ptk. rendszerében

A bírói gyakorlat a nemvagyoni kárigény engedélyezhetőségét a követelés személyhez kötöttségére hivatkozással utasította el. Ugyanígy az igény örökösökre való átszállását, valamint ezt alátámasztandó hívta fel a Ptk. azon rendelkezését, amely a személyiségi jogok esetében főszabályként személyes érvényesítést ír elő.

* Egyetemi tanársegéd, Magánjogi és Kereskedelmi Jogi Tanszék, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, ÁJK. E-mail: szilagyi.ferenc@jak.ppke.hu. A szerző ezúton mond köszönetet Lábady Tamás tanár úrnak a kézirat átolvasásáért és az észrevételekért.

¹ Vö. Christian von BAR – Eric CLIVE (szerk.): *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. 4. München, Sellier, 2009. 3775. (DCFR VI., 6:106, Comments).

2.1. A nemvagyoni kártérítés alakzata a régi Ptk. rendszere alapján

A nemvagyoni kártérítés a II. világháború vége előtti politikai ideológiától semleges magyar magánjog ismert és alkalmazott intézménye volt.² A bírói gyakorlatra figyelemmel az is kijelenthető, hogy az intézmény már ebben az időszakban a személyiségvédelem általánosan elfogadott eszközévé lépett elő.³ Itt kell megjegyezni azt is, hogy formálisan elfogadott és hatályos magánjogi kódex hiányában egészen a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény 1960. május 1-jei hatálybalépéséig a magánjog szokásjogi alapon létezett, aminek alakításánál (fejlesztésénél) a bírói gyakorlat központi szerepet töltött be.⁴ Érdemes megemlíteni a Magyarország Magánjogi Törvénykönyve (Mtj.) 1928. évi törvényjavaslatának szerepét, amire a bírói gyakorlat jogfejlesztő tevékenysége során mint a kodifikálatlan szokásjog írásbeli forrására nyúlt vissza.⁵

A magánjogi gondolkodás elkövetkező időszakban bekövetkezett politikai ideológiával való átítatása következményeként az ekkor már Legfelsőbb Bíróság elnevezést viselő legfőbb magyar bírói fórum 1953. évi III. Polgári elvi döntésében azzal utasította el a nemvagyoni kártérítés intézményét, hogy „erkölcsi vagy más nem vagyoni természetű hátrányok kiegyenlítésére kártérítést megítélni nem lehet.” A nemvagyoni kártérítés intézményének megszüntetésén némileg enyhített az általános kártérítés intézményének egyidejű bevezetése,⁶ ami a rövidesen elfogadott és hatályba lépett régi Ptk. rendszerében normatív szinten is leképeződött.⁷ Ezen intézmény keretei között a bírói gyakorlat továbbra is érzékelhetett és érzé-

² LÁBADY Tamás: *A nem vagyoni kártérítés újabb bírói gyakorlata*. Budapest, ELTE JTI, 1992. 14–15. Így a teljesség igénye nélkül példaként említhető a sajtóról szóló 1914. évi XIV. törvénycikk 39. §-a: „A sértett a sajtóbeli közleménnyel okozott vagyoni kárának megtérítésén felül nem vagyoni kárért is megfelelő pénzbeli elégtételt követelhet, amennyiben az – tekintettel az eset körülményeire – a méltányosságnak megfelel”; a szerzői jogról szóló 1921. évi LIV. törvénycikk 18. §-a: „Aki a szerzői jogot szándékosan vagy gondatlanságból bitorolja, vétséget követ el és nyolcvanezer koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő: továbbá tartozik a bitorló a sértettnek vagyoni és nem vagyoni kárért megfelelő pénzbeli kártérítést (elégítelt) adni. A kártérítés összege a bitorló gazdagodásánál kevesebb nem lehet”; a tisztességtelen versenyről szóló 1923. évi V. törvénycikk 35. §-a 2. bekezdése: „Ha a cselekményt sajtóközleménnyel (34. § 1. és 2. bek.), vagy akár sajtóközleménnyel, akár más módon bitorlással vagy utánzással (7–12. §), hírnévrontással vagy hitelrontással (13. §), vagy üzleti vesztegetéssel (20. §), vagy titok elárulásával vagy felhasználásával (15. §) szándékosan követték el: az abból eredő nem vagyoni kárért is lehet méltányos pénzbeli kártérítést (elégítelt) követelni.”

³ MARTON Géza: 25. §. Kártérítés. In: SZLADITS Károly (szerk.): *A magyar magánjog III. Kötelmi jog általános része*. Budapest, Grill Károly, 1941. 396.

⁴ LÁBADY Tamás: *A magánjog általános tana*. Budapest, Szent István Társulat, 2013. 99–100.

⁵ Uo., 71.; HORVÁTH Attila: *A magyar magánjog történetének alapjai*. Budapest, Gondolat, 2006. 110–111.

⁶ LÁBADY i. m. (2. lj.) 15.

⁷ Régi Ptk. 359. §.

kelt is egyes nemvagyoni hátrányokat, a nemvagyoni kártérítés folyamatossága a gyakorlatban – a jogalkotó ellenkező szándékának dacára – tehát nem szakadt meg.⁸

A nemvagyoni kártérítés intézményét a régi Ptk. 1977. évi novellája iktatta be. A novellával a jogalkotó a nemvagyoni kártérítés intézményét a Ptk. a szerződésen kívül okozott károk szabályai körében „A felelősség egyes esetei” cím keretében kodifikálta (Ptk. 354. §).⁹ Azzal, hogy a jogalkotó az intézményt kodifikáló rendelkezést a deliktuális jog körében helyezte el, az intézmény felelősségjogi kompenzációs jellege mellett foglalt állást, amellyel szemben a hatályos (új) Ptk. a sérelemdíj intézményének bevezetésével egyértelműen a személyiségi jogi szankció jelleg mellett teszi le a voksát.¹⁰ A nemvagyoni kártérítés régi Ptk. hatálya alatti alakzatát formáló közvetkező állomás az Alkotmánybíróság (AB) 34/1992. (VI. 1.) határozata volt.¹¹ E határozatában az AB a negatív jogalkotás eszközét alkalmazva a régi Ptk. 1977. évi novellájával beiktatott 354. §-át nagy részben megsemmisítette: ezt követően a rendelkezés „a károsult köteles megtéríteni a károsult nem vagyoni kárát” szöveggel maradt hatályban. Az AB határozatában kifejtette, hogy a nemvagyoni kártérítés jogintézménye „a kártérítési jogon belül nem értelmezhető. Itt ugyanis nincs vagyoni kár, és ezért nem lehet szó »teljes«, illetőleg »nem teljes« kártérítésről sem. A jogellenesség alapja ennél fogva itt nem is a károkozás, hanem a személyhez fűződő jogsértés.”¹²

A jogalkotó az AB határozata folytán módosult 354. §-t később hatályon kívül helyezte,¹³ és tartalmát a XXXI. fejezet keretében „A felelősség módja, a kártérítés mértéke” cím alatt a 355. § (1) bekezdésébe integrálta. Mindez a személyhez fűződő jogok megsértéséhez kapcsolódóan a régi Ptk. 84. § (1) bek. e) pontjában rögzített, általánosan a polgári jogi felelősség szabályaira utaló rendelkezéssel együttes olvasatban azt jelentette, hogy a jogalkotó továbbra is a nemvagyoni kárigény deliktuális jogi jellegéből indult ki, azt nevesített kárfajtaként fogta föl, nem pedig a személyiségi jogsértés vagyoni szankciójaként.¹⁴

⁸ LÁBADY i. m. (2. lj.) 15–16; LANDI Balázs: Kártérítés és sérelemdíj a szólás- és médiaszabadság tükrében. In: CSEHI Zoltán – KOLTAY András – NAVRATYIL Zoltán (szerk.): *A személyiség és a média a polgári és büntetőjogban*. Budapest, CompLex, 2014. 274–275.

⁹ A Ptk. 1977. évi novellája, „A nem vagyoni kár” alcím, 354. §: „A károkozó köteles megtéríteni a károsult nem vagyoni kárát, ha a károkozás a károsultnak a társadalmi életben való részvételét, vagy egyébként a életét tartósan vagy súlyosan megnehezíti, illetőleg a jogi személynek a gazdasági forgalomban való részvételét hátrányosan befolyásolja.”

¹⁰ E kategóriák képzése Lábady Tamás nevéhez fűződik, részletes kifejtésüket I. LÁBADY i. m. (2. lj.) 26–27.

¹¹ Közzétéve: *Magyar Közlöny* 1992/55.

¹² 34/1992. (VI. 1.) AB határozat, III. 4. 2. pont.

¹³ A Ptk. 354. §-át az 1993. évi XCII. törvény 40. § (4) bek. a) pontja helyezte hatályon kívül.

¹⁴ LANDI i. m. (8. lj.) 277.

2.2. A nemvagyoni kárigény engedményezhetőségének megítélése a régi Ptk. rendszerében

A régi Ptk. kontextusában a személyhez fűződő jogok megsértéséhez kapcsolódó nemvagyoni kárigény halál esetére szóló átszállása, illetve élők közötti átruházhatósága kérdésével mostanában a Debreceni Törvényszék foglalkozott,¹⁵ aminek a tárgyban hozott ítéletét a 2/2014. számú polgári elvi döntésként tették közé. Az elvi döntés a régi Ptk. 328. § (2) bekezdésében rögzített tilalomra utal, ami az engedményezhetetlenséget a követelés jogosult személyéhez kötöttsége, valamint az engedményezést kizáró jogszabályi rendelkezés alapján rögzíti. A bíróság ezen következtetését az alábbi általános érveléssel támasztja alá:

„A nem vagyoni kártérítés alapja a személyhez fűződő jog megsértése, míg kompenzációs funkciója szerinti célja a megsértett személynél bekövetkezett immateriális hátránnak a sérelmet szenvedőnél *személyesen* történő kompenzálása. *Más személynél* az adott hátrány nem kompenzálható, kizárólag a tényleges károsultnál. Ebből pedig egyenesen adódik, hogy a nem vagyoni kárigény szigorúan a személyiségi jogában sérelmet szenvedett jogosult személyéhez kötődik. Erre tekintettel az anyagi jogi jogutódlás alá nem eshet, átszállása más személyre mind élők között, mind halál esetén kizárt. Engedményezését a Ptk. 328. § (2) bekezdése tiltja, míg az örökösre átszálló hagyatéknak nem része. [...]

Az anyagi jogi jogutódlás hiánya *mellett kizárja* továbbá a nem vagyoni kártérítési követelés károsulttól eltérő személy általi érvényesítését a Ptk. 85. § (1) bekezdése is, mely szerint *a személyhez fűződő jogokat* – a (2) és (3) bekezdésben foglalt kivételekkel – *csak személyesen lehet érvényesíteni*. A nem vagyoni kártérítési igény pedig a fentiekben már hivatkozottak szerint minden esetben a személyhez fűződő jog megsértésének a Ptk. 84. § (1) bekezdés e) pontján nyugvó szankciós igénye, ezért a nem vagyoni kártérítési követelést *csak a személyiségi jogában megsértett károsult személyesen érvényesítheti*.¹⁶

A nemvagyoni kárigény engedményezhetőségével kapcsolatban két közzétett bírói döntést érdemes kiemelni. Az első esetben gazdasági társaság ügyvezetője az ellette folytatott büntetőeljárás miatti nemvagyoni kárigényt ruházta át az általa vezetett gazdasági társaságra,¹⁷ a másik esetben jogi személy megszűnését megelőzően egy másik jogi személyre ruházta át a személyhez fűződő joga megsértéséből eredő nem jogerősen megítélt nemvagyoni kárigényét. A nemvagyoni kárigény engedményezését a bíróság mindkét esetben a követelés személyhez kötött jellegére hivatkozva utasította el.

¹⁵ Debreceni Törvényszék 4.Pf.21.030/2012/7. (EBD2014. P.2).

¹⁶ Kiemelések tőlem – a szerző.

¹⁷ Legf. Bír. Pf. V.20.517/1998. (BH2000. 197.); Fővárosi Bíróság 52. Pf. 632.403/2003/12. (BDT2006. 168.; jelen tanulmányban a BDT hivatkozások a *Bírósági Döntések Tára* nyomtatott változatában található számozást tüntetik fel).

2.3. A halál esetén való átszállás megítélése

A bírói gyakorlat 1989 óta elismerte a nemvagyoni kárigény halál esetén az örökösre történő átszállását mint a károsult (személyhez fűződő jogában sérelmet szenvedett fél) hagyatékának részét, ha a károsult az erre irányuló pert már megindította, és ő az eljárás folyamán elhalálozott.¹⁸ Ebben az esetben a bírói gyakorlat lehetővé tette, hogy az örökös a perbe lépjen, és az örökös (károsult) haláláig terjedő időre az eljárásjogi jogutódlás formájában a nemvagyoni kárigényt érvényesítse a károkozóval szemben.¹⁹ Ez természetesen egyben az anyagi jogutódlás elismerését jelenti a károsult haláláig terjedő időszakra, aminek előfeltétele azonban, hogy a károsult a pert életében megindítsa. Ezt a lehetőséget viszont kivételként kell értelmezni a főszabály alól, ami továbbra is a jogutódlás kizártsága. A 2/2014. számú polgári elvi döntés alapjául szolgáló tényállásnál a károsult a nemvagyoni kárigényét érvényesítette ugyan a kárért helytállni köteles biztosítótársasággal szemben, mivel azonban ezt nem peres úton tette, ez a halál esetére szóló jogutódlás szempontjából irreleváns. Egyebekben a polgári elvi döntés azt is rögzíti, hogy alsóbb fokú bíróságok döntéseiben egy olyan tendencia figyelhető meg, amely a peres úton nem érvényesített nemvagyoni kárigényeknél is elismeri a jogutódlást.

3. A nemvagyoni kárigény átszállásával kapcsolatos megközelítés kritikája

A 2/2014. számú polgári elvi döntésben a bíróság érvelése kapcsán a következő kérdések fogalmazódhatnak meg: miért ne lehetne szó a nemvagyoni kárigény visszerthes engedményezésénél a sérelmet szenvedő fél kompenzálásáról, valamint miért jelentené a nemvagyoni kárigény engedményezése sérelmet elszenvedő féltől eltérő személy kompenzálását? Az engedményezés folytán csupán a személyiségi jogsértés tényénél fogva létrejött immateriális pénzbeli kompenzációs igény, azaz a pénzkövetelés átruházásáról van szó. A vagyoni kárigény engedményezésénél sem lehet arra a következtetésre jutni, hogy az engedményes átvenné a károsult helyét, sokkal inkább megszerzi és érvényesíti a károkozó és károsult között létrejött kárkötelemből eredő kártérítési követelést a károkozóval szemben.

¹⁸ Legf. Bír. P. törv. III. 20.174/1989.; Legf. Bír. P. törv. III. 20.193/1989.

¹⁹ Legf. Bír. Pfv. IV. 20.705/1996. (BH1996. 639.); Legf. Bír. Pfv. IV. 20.755/1996. (BH1997. 435.); Legf. Bír. Pfv. III. 24.330/1998. (BH1999. 363.); Legf. Bír. Pfv. 20.934/2004. (EBH2004. 1022., ill. BH2005. 247.); Legf. Bír. Pfv. III. 20.468/2006. (BH2007. 255.).

Magyarország Magánjogi Törvénykönyve javaslatának 1114. §-a 2. bekezdése a nemvagyoni kárigény átruházhatósága illetve öröklés útján történő átszállása kapcsán úgy rendelkezett, hogy

„1114. §. Aki szándékosan vagy súlyos gondatlanságból elkövetett tiltott cselekmény vagy ekként elkövetett kötelességsértés miatt van kártérítésre kötelezve, amennyiben tekintettel az eset körülményeire a méltányosság megkívánja, a károsult nem vagyoni káráért is megfelelő pénzbeli kártérítéssel – elégtétellel – tartozik.

Az elégtételhez való jog át nem ruházható és az örökösre át nem száll, kivéve, ha a jogosult a keresetet megindította vagy a kötelezett a jogosultnak elégtételre való jogát vele szemben elismerte.”

Mindehhez hozzá kell azonban tenni, hogy az Mtj. 1114. §-ának 1. bekezdése a nemvagyoni kár pénzbeli megtérítésének követelését még csupán szándékosan vagy súlyos gondatlansággal megvalósult tiltott cselekmény (szerződésen kívüli károkozás) vagy kötelemből fakadó kötelezettség megszegése esetén tette lehetővé, tehát a szabály a személyiség magánjogi védelmére vonatkozó jogfejlődésnek egy még ki nem forrott stádiumát jeleníti meg.²⁰

Egy további körülmény is megkérdőjelezi, hogy a nemvagyoni kárigény engedélyezhetősége és halál esetére szóló átszállása kapcsán a régi Ptk. hatálya alatt kialakult megközelítés irányadó lehet-e a sérelemdíjra. Igaz, hogy a 2014 márciusában hatályba lépett (új) Ptk. kodifikációjának alapvonalait lefektető, a Kodifikációs Főbizottság által 2001. november 8-án elfogadott „Az új Polgári Törvénykönyv koncepciója és tematikája” c. dokumentum a kialakult bírói gyakorlat törvénybe iktatását tűzte ki célul,²¹ ami az új Polgári Törvénykönyv Kodifikációs Főbizottság 2011. december 16-i ülésén elfogadott Bizottsági Javaslat 2:59. § (4) bekezdésében normaszöveg-tervezet,²² illetve a Polgári Törvénykönyvről szóló T/7971. számú törvényjavaslat²³ 2:52. § (4) bekezdésében²⁴ az Országgyűléshez benyújtott normaszöveg-javaslat formáját is öltötte. Ez a rendelkezés azonban az Országgyűlés által elfogadott és 2014. március 15-én hatályba lépett új Ptk.-ban végül nem szerepel. Mindebből arra lehet következtetni, hogy e kérdés tekintetében a jogalkotó nem kívánt állást foglalni, annak megítélését és a megközelítés jogfejlődéshez való adaptálását sokkal inkább a bírói gyakorlatnak kívánta átengedni.

²⁰ LANDI i. m. (8. lj.) 244–245.

²¹ A *Magyar Közöny* különszáma (2003).

²² VÉKÁS Lajos (szerk.): *Az új Polgári Törvénykönyv Bizottsági javaslata magyarázatokkal*. Budapest, CompLex, 2012. 48.

²³ Magyarország Kormánya: T/7971. számú törvényjavaslat a Polgári Törvénykönyvről. Előadó: Navracsics Tibor közigazgatási és igazságügyi miniszter, Budapest 2012. július, <http://www.parlament.hu/irom39/07971/07971.pdf> (a továbbiakban: Ptk. törvényjavaslat 2012) 16.

²⁴ Ptk. törvényjavaslat 2012, 2:52. § (4). bek. A sérelemdíj iránti igény nem ruházható át és nem örökölhető.

4. Jogutódlás a nemvagyoni kárigény esetében – európai perspektíva

4.1. A nemvagyoni kárigény halál esetén való átszállásának megítélése

Az európai jogrendszerek többségében uralkodónak tekinthetők azok a nézetek, amelyek elismerik a személyi sérülést szenvedett fél nemvagyoni kárigényének örökösire való átszállását. Itt azokról a nemvagyoni kárigényekről van szó, amelyek a személyiségi jogsértést megvalósító sérülés és az arra visszavezethető halál közötti időben keletkeztek, tehát a károsult vagyonának részét képezték annak halálakor.²⁵ Ebbe a körbe tartozik a belga, francia, német, osztrák, dán, olasz jog, továbbá a balti államoké – az észti jog kivételével, ami bizonytalan e tekintetben –, és feltehetően a spanyol jog is.²⁶ A portugál jog meghatározza azon hozzátartozók sorrendjét, akik jogosultak a sérelmet szenvedett fél a sérelem és halál közötti szenvedéseikért kártérítésre, amit a vonatkozó irodalom különös öröklési jogi rendelkezésként értelmez.²⁷ Egyébként a magyarhoz hasonlóan a görög, lengyel, szlovén, holland, svéd, finn, angol és ír jog is általánosságban személyhez kötött követelésként fogja fel a nemvagyoni kárigényt,²⁸ amelynek az örökösökre történő átszállását ezek a jogrendszerek kivételként leginkább abban az esetben ismerik el, ha a sérelmet szenvedett személy a nemvagyoni kárigényt már halálát megelőzően bírói útra terelte (leginkább peresítette), illetve legalább az igény érvényesítésének szándékát kinyilvánította.²⁹

4.2. A nemvagyoni kárigény engedményezhetőségének megítélése

A halál esetére szóló átszállást egyre inkább megengedő tendencia az engedményezhetőség megítélésére is kihathat. A nemvagyoni kárigény engedményezhetőségéből lehet kiindulni a német,³⁰ olasz, osztrák, portugál és skót jog esetében.³¹ Tisztázatlan a helyzet a francia jogban, ahol a vonatkozó irodalom a nemvagyoni

²⁵ Christian von BAR: *Gemeineuropäisches Deliktsrecht*, II. München, C.H. Beck, 1999. 51. számszám. 64.

²⁶ DCFR VI.-2:202 i. m. (1. lj.) Notes, 21. bek. 3238. és 24. bek. 3238–3239.; von BAR i. m. (25. lj.) 53. számszám. 66–68.

²⁷ DCFR VI.-2:202, Notes, 25. bek. 3239.

²⁸ Uo., 23. bek. 3238; 26–28. bek. 3239–3240.

²⁹ von BAR i. m. (25. lj.) 52–53. bek. 64–66.

³⁰ Legalábbis ami a személyi sérüléshez kapcsolódó igényt illeti, l. a német jog differenciált megközelítését lent a 4.4. pontnál.

³¹ DCFR VI.-6:106 i. m. (1. lj.) Notes, 3. bek. 3777; 7. bek. 9. bek. 3778; 14. bek. 3780.

kárigény engedményezhetlenségét veszi alapul, a halál esetére szóló átszállás tekintetében ugyanakkor előrelépés tapasztalható abban a tekintetben, hogy a károsultnak a személyi sérülésből származó, a sérelmet szenvedett személy halálának bekövetkezése előtt létrejött követelése át szállnak az örökösökre (l. fent, 4.1.), de hasonlóképpen tisztázatlan a helyzet a belga jog esetében is.³² Minden bizonyítással elutasító álláspontot képvisel a magyarhoz hasonlóan a bolgár, észt, dán, finn, görög, holland, lengyel, spanyol, svéd, szlovén, valamint az angol és ír jog.³³

4.3. A nemvagyoni kárigény engedményezhetősége a DCFR modellszabály-rendszerben

4.3.1. Felelősségjogi személyiségvédelem a DCFR modellszabály-rendszerben

A DCFR modellszabály-rendszer³⁴ belül a magánjogi személyiségvédelem a szerződésen kívüli kárfelelősségről szóló VI. könyvén keresztül (Deliktuális kárfelelősségi rezsím) valósul meg.³⁵ A személyiségvédelem tehát nem a mai magyar magánjoghhoz hasonló önállósult formában, hanem a deliktuális jog szerves részeként jelenik meg. Dogmatikai kialakítását tekintve a Deliktuális kárfelelősségi rezsím a felelősséget a jogilag releváns kár megvalósulásához kapcsolja, aminek fogalmát egyrészt egy általános (felfogó) szabályon keresztül határozza meg [2:101. cikk (1) bek. *b*) és *c*) pontok],³⁶ másrészt – ezt kiegészítendő – a jogilag releváns kár 11 nevesített esetkörét (2:201–2:211. cikkek) szabályozza. Ezek az esetkörök – vagy találébb elnevezéssel „ténybeli kárhelyzetek” – olyan helyzetek, amelyeknél a DCFR alkotói abból indulnak ki, hogy a kár bekövetkezése bizonyosnak tekinthető.³⁷

A ténybeli kárhelyzetek között számos, lényegében a személyiség védelmét biztosítani hivatott tényállás található, így a 2:201. cikk a személyi sérülésről és abból származó veszteségről, a 2:202. cikk a harmadik személy által elszenvedett olyan

³² Uo., 1. bek. 3776.

³³ Uo., 2. bek. 3776–3777; 5. bek. 3777; 8. bek., 10. bek.; 11. bek. 3778–3779; 12. bek. 3779–3780; 13. bek. 3780.

³⁴ A rövidítés magyarázatát l. az 1. sz. lábjegyzetben.

³⁵ L. SZILÁGYI Ferenc: Európai deliktuális jogi koncepció: Study Group on a European Civil Code – Osnabrücki Munkacsoport. *Európai Jog* 2005/1., 20–21.

³⁶ „2:101. cikk: A jogilag releváns kár fogalma (1) A vagyoni és nem vagyoni veszteség és a sérelem jogilag releváns kárnak minősül (...), ha (c) a veszteség vagy sérelem jogi védelemre érdemes érdek megsértéséből származik.” Herpai Annamária fordítása. In: Christian von BAR: *Non-Contractual Liability Arising out of Damage Caused to Another (PEL. Liab. Dam.)*. München, Sellier, 2009. 121.

³⁷ SZILÁGYI i. m. (35. lj.). 23.

veszteségről, amely más személy személyi sérülésének vagy halálának a következménye, a 2:203. cikk az emberi méltóság, a személyes szabadság és a magánszféra megsértéséről, valamint a 2:204. cikk a személyről szóló, valótlan információ közléséből származó veszteségről.³⁸ Ezek közül a hozzátartozói igényt rögzítő 2:202. cikk elsődlegesen a hozzátartozó nemvagyoni hátrányát fogja át [2:202. cikk (1) bek.], ugyanezen cikk (2) bek. a) pontja viszont kifejezetten rögzíti az elhunyt igényeinek örökösére történő átszállását, ha a kárigény (ti. a nemvagyoni is) az elhunyt testi épségének sérelméből fakad:

„2:202. cikk: Harmadik személy által elszenvedett olyan veszteség, amely más személy személyi sérülésének vagy halálának következménye. [...]

(2) Ha valaki a sérelem következtében életét veszti,

a) az elhaltnak a sérelemmel okozott, a halála időpontjában fennálló jogilag releváns kára az elhalt örökösének jogilag releváns kárává válik.”³⁹

Az örökösökre való átszállást rögzítő szabályhoz kapcsolódó magyarázat kifejti, hogy maga a halál nem képez jogilag releváns kárt, a halál a Deliktuális kárfelelősségi rezsím részéről nem érzékelhető, ahhoz önmagában kárigény nem kapcsolódik.⁴⁰ A 2:202 cikk (2) bek. a) pontja alapján a sérelem folytán elhunyt károsult örökösére száll át minden vagyoni és nemvagyoni kárigény, amelyet az elhunyt a sérelem elszenvedését követően még életében érvényesíthetett volna a károkozóval szemben. Itt azokról az igényekről (követelésekről) van szó, amelyeket a károsult még életében megszerzett – tehát a károkozás tényénél fogva létrejött. Ebből az is következik, hogy azonnali halálhoz vezető sérelem esetében ilyen kárigények nem jönnek létre, és nem is szállnak át az örökösre. A 2:202 cikk (2) bek. a) pontja tehát akkor alkalmazandó, ha a károsult a sérelem bekövetkezte és arra visszavezethető halál között egy szenvedéssel teli időszakot él át.⁴¹

A Deliktuális kárfelelősségi rezsím 2:101 cikk (1) bekezdése alapján a jogilag releváns kár magában foglalja a vagyoni és nemvagyoni veszteséget és a sérelmet. A (4) bek. a) pontja értelmében a vagyoni veszteség a dolog értékének csökkenését, a felmerült költségeket, a jövedelemkiesést és az elmaradt hasznot foglalja magában, a b) pont értelmében pedig a nemvagyoni veszteség a fájdalmat, a szenvedést és az életminőség megromlását fogja át. Mindezek alapján tehát a sérelem folytán elhalálozott károsult örökösére a vagyoni és nemvagyoni igények egyaránt átszállnak. Egyébként az, hogy a személyiségvédelem a Deliktuális kárfelelősségi rezsímen keresztül valósul meg, a terminológia szintjén is egyértelműen felismerhető, mivel a vagyoni és nemvagyoni veszteség mellett a sérelem is a jogilag rele-

³⁸ von BAR i. m. (36. lj.) 122–123.

³⁹ Uo., 122.

⁴⁰ DCFR VI.-2:102 i. m. (1. lj.) Comments, C. 3226–3227.

⁴¹ Uo., D. 3227.

váns kár fogalma alá tartozik. Sérelem esetén a személy valamilyen jogának vagy érdekének megsértése önmagában „*per se* módon” kárként értelmezendő, ami megalapozza károkozó felelősségét, tehát nem kell vizsgálni veszteség – hátrány – felmerülését.⁴²

4.3.2. A nemvagyoni kárigény engedményezhetőségét kifejezetten deklaráló szabály

A magyar magánjogtól eltérő megközelítést tükröz a DCFR Deliktuális kárfelelősségi rezsím, ami általános érvennyel, külön rendelkezésben rögzíti a vagyoni és nemvagyoni kárigény engedményezhetőségét. A DCFR kárfelelősségi rezsím 6:101. cikke a következő:

„6:106: cikk: A kártérítési követelés engedményezése

A károsult kártérítési követelését, a nem vagyoni veszteség megtérítésére vonatkozó követelést is beleértve, engedményezheti.”⁴³

A modellszabályhoz fűzött magyarázat alapján az engedményezés „szabadsága” és a halál esetére szóló átszállás szempontjából a nemvagyoni kárigény a vagyoni kárigénnyel teljesen azonos megítélés alá esik. A DCFR modellszabály-rendszer ezzel szemben semmilyen követelményt nem támaszt, így különösen nem feltétel, hogy a sérelmet szenvedett fél halála előtt már kezdeményezte az igény bírói úton történő érvényesítését, vagy a károkozó fél az igényt ezt megelőzően elismerje, vagy hogy a sérelmet szenvedett fél későbbi igényérvényesítési szándékát bármilyen formában kinyilvánítsa.⁴⁴

A magyarázat szerint a nemvagyoni igények engedményezhetőségével és örökölhetőségével kapcsolatos erkölcsi fenntartásokat ma már meghaladott felfogásnak kell tekinteni. Az engedményezhetőség kizárása aránytalanul lerontaná a túlélő sérelmet szenvedett fél jogi helyzetét azáltal, hogy nem döntheti el önmaga, milyen módon kívánja realizálni az őt megillető igényt. A magyarázat felhívja a figyelmet arra is, hogy a DCFR modellszabály-rendszer alkalmazási köre nem terjed ki öröklési jogi kérdésekre, ennek ellenére az interakció szükségképpen adott: az öröklési jog által szabályozott jogutódlás alapján a nem személyhez kötött követelések képezik a hagyaték tárgyát, tehát azok a követelések szállnak az öröklés szabályai alapján az örökösre, amiket az örökhagyó egyébként életében is átruházhatott volna.

⁴² Uo., 2:101, Comments, A. 3140.

⁴³ von BAR i. m. (36. lj.) 132.

⁴⁴ DCFR VI-6:106 i. m. (1. lj.) Comments, 3775.

A nemvagyoni kárigény engedményezhetőségével, illetve halál esetére szóló átszállásával összefüggésben elutasítandó továbbá az az érv, hogy ezáltal harmadik személyek, illetve az örökösök az elhunyt sérelmet szenvedett személy szenvedésén gazdagodnának. Mi több, ez esetben a halál előtt elszenvedett nemvagyoni hátrányhoz kapcsolódó igények érvényesítésére helyeződik át hangsúly abban a tekintetben, hogy a sérelmet szenvedett személy tisztában lehet azzal, hogy az életért való küzdelem során elszenvedett fájdalmát a jogrend is „észleli”, az iránt nem közömbös.⁴⁵

A modellszabály alapján a sérelmet szenvedett személy dönti el, hogy miként kívánja realizálni kárigényét, így azt nem kell feltétlenül személyesen érvényesítenie, hanem eladhatja vagy akár elajándékozhatja azt. A vagyoni kárigények kapcsán ki kell emelni, hogy az engedményezhetőséget nem befolyásolja, hogy olyan kárigényről van szó, amely valamely személyhez kötött követelés elvesztésével összefüggésben keletkezett (pl. tartástól való elesés a tartásra köteles személy halála miatt). A magyarázat alapján mindezt alátámasztja az a megfontolás is, hogy a tartást pótló kártérítést gyakran egy összegben állapítják meg – miért jelentene a károsult számára egy kevésbé hozzáférhető vagyontárgyat az erre irányuló kárigény, mint maga az egy összegben megfizetett kártérítés?⁴⁶

4.4. Az immateriális kárigény, illetve fájdalomdíj engedményezhetősége és halál esetén való átszállása a német magánjogban

A német magánjogban a fájdalomdíj engedményezhetősége és halál esetén való átszállása a vitatott kérdések közé tartozik.⁴⁷ A különbség abból adódik, hogy a német magánjogban a személyiség külső vonatkozásainak védelme és a személyiség eszmei („belső”) vonatkozásainak védelme a normatív (és dogmatikai) alap tekintetében elválik egymástól. A személyiség külső vonatkozásainak védelme, mint pl. az élet, a testi épség, az egészség és a személyi szabadság megsértése esetén a normatív alap a német polgári törvénykönyv (Bürgerliches Gesetzbuch – BGB) 823. § (1) bekezdése, ami ezeket a külső vonatkozásokat mint a szerződésen kívüli kárfelelősség által védett abszolút jogokat (jogtárgyakat) nevesíti. Ezek esetében

⁴⁵ Uo., 3775; von BAR i. m. (25. l.) 53. bek. 67.

⁴⁶ Uo. DCFR VI.-6:106, Comments, 3775–3776.

⁴⁷ Az általános személyiségi jog megsértéséhez kapcsolódó fájdalomdíj halál esetén való átszállása és engedményezhetősége kapcsán fogalmaz meg éles kritikát a Szövetségi Törvényszék (Bundesgerichtshof – BGH) elutasító álláspontjával szemben Volker BEUTHIEN: Vereitelt der Tod die Genugtuung? Zur Unvererblichkeit des Anspruchs auf Geldentschädigung für Persönlichkeitsrechtsverletzung. *Gewerblicher Rechtsschutz und Urheberrecht* 10/2014., 960.

tehát klasszikus deliktuális jogi védelemről van szó: a magyar Ptk.-hoz hasonló önállósult, kodifikált normatív egységként létező magánjogi személyiségvédelem ugyanis nem ismert a német jogban.⁴⁸ A személyiség belső vonatkozásainak védelme (becsület, jóhírnév, képmás, hangfelvétel, név, életút) a bírói gyakorlat által kifejlesztett ún. általános személyiségi jogon (Allgemeines Persönlichkeitsrecht – APR) és az ehhez kapcsolódó fájdalomdíj intézményén keresztül valósul meg, amelyet a szövetségi alkotmány (Grundgesetz) 2. cikkének (1) bekezdéséből – az 1. cikkkel összhangban – vezetnek le.⁴⁹

Általában véve rögzíthető, hogy a nemvagyoni kárigény engedményezhetőségét (és a halál esetén történő átszállást) akkor ismerik el, ha az a személyiség külső vonatkozásainak megsértésével, tehát a deliktuális jogi védelem alatt álló jogtárgyak, így az élet, testi épség, egészség és szabadság megsértése miatt keletkezett.⁵⁰ Ellenben nem tekintik a nemvagyoni kárigényt engedményezhetőnek, valamint örökölhetőnek⁵¹ abban az esetben, ha az az általános személyiségi jog megsértésével összefüggésben keletkezett.⁵² A személyiség deliktuális jogi alapon biztosított külső, és a bírói gyakorlat által (ki)fejlesztett általános személyiségi jogon keresztül megvalósuló eszmei vonatkozásainak megsértéséhez kapcsolódó pénzbeli elégtétel különböző megítélése az eltérő normatív alapra vezethető vissza.

Rendszertani szempontból a BGB 253. §-a⁵³ a kötelmi jog általános részének rendelkezése, így az a BGB 823. § (1) bek. személyiség külső vonatkozásait nevesített módon védő deliktuális jogi alapnormához (ti. a törvényes kötelek csoportjában „Tiltott cselekmények” cím alatt található deliktuális jogi szabályok) kapcsolódóan alkalmazandó rendelkezés. A személyiség külső vonatkozásainak megsértéséhez kapcsolódó nemvagyoni kárigény kifejezetten a BGB 253. § (2) bekezdésében rögzített pozitív jogi rendelkezésen alapul, az azonban tárgyilag korlátozott norma (ti. testi épség, egészség, személyi szabadság vagy szexuális önren-

⁴⁸ SZILÁGYI Ferenc: A személyiség magánjogi védelmének dogmatikája a német jogban. *In Medias Res* 2013/2., 348–349.

⁴⁹ Uo., 359–360.

⁵⁰ Oetker Münchener Kommentar zum BGB (7. Aufl. 2016) § 253 BGB, 65–66. számszám; Gerald SPINDLER: *BeckOK – Beck'scher Online Kommentar* (szerk. Heinz G. BAMBERGER – Herbert ROTH), BGB § 253 BGB, 63. számszám; Rainer HESS – Michael BURMANN (szerk. Ulrich BERZ – Michael BURMANN): *Handbuch des Straßenverkehrsrechts*, 33. Ergänzungslieferung 2015, 71. számszám.

⁵¹ BGH v. 29.04.2014, *Neue Juristische Wochenschrift* 2014., 2871–2874. A Szövetségi Törvényszék álláspontja szerint az, hogy a pénzbeli kompenzációs igény örökölés útján nem száll át, magának az igénynek a „természetéből és rendeltetéséből” következik. Ebben az esetben a jogosult a halálát megelőző napon nyújtotta be a fájdalomdíj iránti keresetet.

⁵² Oetker MüKomm § 253 BGB, 65. számszám.

⁵³ BGB 253. § [Nemvagyoni kár]: (1) Olyan kár miatt, amely nem vagyoni kár, pénzbeli kártalanítást csak a törvény által meghatározott esetekben lehet követelni. (2) Ha a testi épség, egészség, személyi szabadság vagy szexuális önrendelkezés megsértése miatt kártérítési kötelezettség áll fenn, úgy azért a kárért is lehet méltányos pénzbeli kártalanítást követelni, amely nemvagyoni kár.

delkezés megsértése esetére), nem terjed ki az általános személyiségi jogra, sőt az a BGB 253. § (1) bekezdésében rögzített analógiatiltalomra figyelemmel nem is lehetséges.⁵⁴

A megértés érdekében szükséges kitérni a BGB 2002. augusztus 1-jétől hatályos 253. §-ának előzményére. A norma elődje a 2002. augusztus 1-je óta hatálytalan, „Fájdalomdíj” címet viselő 847. § volt, amely rendszertanilag a deliktualis jog (azaz a kötelmek különös része) egyik rendelkezését képezte. A 253. §-hoz hasonlóan a 847. § tárgyilag szintén korlátozott norma volt,⁵⁵ a fájdalomdíj iránti igényt a személyiség BGB 823. § (1) bekezdésben nevesített külső vonatkozásainak megsértésénél tette lehetővé. A 847. § (1) bekezdésének második mondata rögzítette a fájdalomdíj iránti igény átruházhatatlanságát, továbbá azt, hogy az igény halál esetén nem száll az örökösökre, kivéve, ha a károkozó ezt szerződéses úton elismerte, valamint ha beálltak az igény peres úton való érvényesítéséhez fűződő joghatások.

E mondatot a német jogalkotó 1990. július 1-jétől hatályon kívül helyezte,⁵⁶ így megnyílt a lehetőség a személyiség külső vonatkozásainak megsértésével összefüggő fájdalomdíj iránti igény engedélyezhetősége és halál esetén való átszállása előtt. A személyiség eszmei vonatkozásainak védelme az általános személyiségi jog tanán keresztül elsődlegesen (a BGB rendszerében található kifejezett norma hiányában) a szövetségi alkotmányból származik. Így az ezzel összefüggő fájdalomdíj iránti igényt közvetlenül a BGB 823. §-ából vezetik le, a szövetségi alkotmány 1. cikk (1) és 2. cikk (1) bekezdésével összefüggésben értelmezve.⁵⁷

Ahogy Volker Beuthien a Szövetségi Törvényszék 2014. évi, a fájdalomdíj iránti igény halál esetén való átszállását elutasító álláspontjával szemben többek között rámutat: a fájdalomdíj elégtételi célja nem az ezt képező pénzösszeg sérelmet szenvedett „kezéhez történő” megfizetésében ismerhető fel, hanem sokkal inkább abban, hogy a jogsértőt fájdalomdíj-fizetési kötelezettség terheli az általános személyiségi jog megsértésével összefüggésben, ami tehát azt mutatja, hogy a jogsértőnek

⁵⁴ Wolfgang REIMANN: § 823 BGB: Anspruch auf Geldentschädigung wegen Persönlichkeitsrechtsverletzung ist nicht vererblich. *Zeitschrift für das Gesamte Familienrecht* 14/2014., 1195. (a Szövetségi Törvényszék 2014. április 29-i – 50. lábjegyzet – ítélete és annak magyarázatával a 1192–1196. oldalakon).

⁵⁵ BGB 847. § [Fájdalomdíj]: (1) A testi épség, egészség megsértése, valamint személyi szabadság elvonása esetén a sérelmet szenvedett annak a kárnak is követelheti a méltányos pénzbeli megtérítését, ami nem vagyoni kár. Az igény nem átruházható és nem száll az örökösökre, kivéve, ha az igényt szerződéses úton elismerték, vagy beálltak a perindításához kapcsolódó joghatások. Az utóbbi mondatot 1990. július 1-jétől hatályon kívül helyezték, a 847. § pedig 2002. augusztus 1-jétől teljes egészében hatálytalan.

⁵⁶ Gesetz zur Änderung des Bürgerlichen Gesetzbuchs und andere Gesetze vom 14. März 1990 (a BGB és más törvények módosításáról szóló 1990. március 14-i törvény), *Bundesgesetzblatt* I, 478.

⁵⁷ REIMANN i. m. (54. lj.) 1195; SZILÁGYI i. m. (48. lj.) 359–360.

viselnie kell a felelősséget a jogellenes magatartásáért.⁵⁸ A pénzzolgáltatás teljesítésére irányuló igények (pénzkövetelések) ugyanis tartalmilag célszerűek, és a pénzbeli értéknek forgalomképesnek kell lennie.⁵⁹

5. Az engedményezhetőség előkérdései a Ptk. személyiségvédelmi rendszerében

5.1. A személyiségi jogsértéshez kapcsolódó pénzbeli igények

Az új Ptk. alapján a személyiségi jogsértéshez három pénzbeli igény kategória kapcsolódhat: felelősségi alaptól független igényként a jogsértéssel elért vagyoni előny átengedésére irányuló igény a jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerint [Ptk. 2:51. § (1) bek. d) pont], valamint az adott tényállásra irányadó szubjektív vagy objektív felelősségi alap szerint minősülő igényként a nem vagyoni sérelemért követhető sérelemdíj (Ptk. 2:52. §) és a személyiségi jog megsértéséből eredő (vagyoni) kárért való felelősség (Ptk. 2:53. §).

5.2. A jogsértéshez kapcsolódó igények érvényesíthetősége általában

A Ptk. 2:54. § (1) bekezdése a személyiségi jogokat személyes érvényesítéshez köti. Az érvényesítés kapcsán előírt személyesség egybeesik azzal, hogy a személyiségi jogokról rendelkező nyilatkozat (pl. hozzájáruló nyilatkozat személyiségi jogsértéshez) a legszemélyesebb jognyilatkozatok közé tartozik, ezért azt csak – a törvényben meghatározott kivételektől eltekintve – személyesen lehet megtenni.⁶⁰ Rendszerint ebből vezetik le, hogy a személyiségi jogsértéshez kapcsolódó igények – függetlenül attól, hogy objektív vagy az adott tényállásra irányadó felelősségi alap szerint minősülő igényekről van szó – forgalomképtelenek, élők között nem ruházhatók át, és a személyiségi jogában sérelmet szenvedett halála esetén nem szállnak át.⁶¹

⁵⁸ BEUTHIEN i. m. (47. lj.) 960.

⁵⁹ Uo., 959.

⁶⁰ SZÉKELY László: Ptk. 2:54. §. In: VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter (szerk.): *Kommentár a Polgári Törvénykönyvhöz*, I. Budapest, Wolters Kluwer, 2014. 178.

⁶¹ Uo.; FÉZER Tamás: Ptk. 2:54. §. In: OSZTOVITS András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*, I. Budapest, Opten, 2014. 349–350.; FABÓ Tibor: Ptk. 7:1. §. In: uo., 407.

5.3. Valamely követelés engedményezhetőségét kizáró személyhez kötöttség

A sérelemdíj engedményezhetetlenségét a sérelemdíjra irányuló követelés személyhez kötöttségére vezetik vissza. A Ptk. 6:194. § (3) bekezdése alapján a követelés személyhez kötöttsége az engedményezési ügylet semmisségét vonja maga után. A rendelkezés generálklauzula-jellegű, a személyhez kötöttség kritériumai a bírói gyakorlaton keresztül ismerhetők meg.⁶² A jelen tanulmányban felvetett kérdés megválaszolása szempontjából központi szerepe van annak, hogy mit is takar tulajdonképpen a követelés személyhez kötöttsége.

5.3.1. A személyhez kötöttség megítélése a Ptk. alapján

A hazai magánjogi irodalom a követelés személyhez kötött jellegét alapvetően a jogosult irányából közelíti meg: akkor indul ki ebből, ha a jogosult egyénisége a szolgáltatás jellegére és terjedelmére nézve meghatározó, és a jogosult személyében beálló változás magát a teljesítendő szolgáltatást megmásítaná.⁶³ Példaként említhető itt a természetben nyújtandó tartás és a személyes munkavégzés. Villányi László szerint azonban, ha a személyes munkavégzés helyébe pénzbeli járadék lép, az már engedményezhető, mivel hiányzik a személyes jelleg.⁶⁴ Katona Mór tovább megy, és az olyan munkavégzésre irányuló követeléseket is engedményezhetőnek tartja, amelynek az időarányos díjazás az alapja, pl. a cseléd vagy napszámos munkavégzése.⁶⁵ Grosschmid Béni a személyes viszonyokat tekinti „nem átszállandó” állapotoknak.⁶⁶ A követelés személyhez kötöttsége tehát akkor merül fel, ha az engedményezés eredményeként a jogosult személyében beálló egyedi jogutódlás kihatással van a követelés azonosságára.⁶⁷ A Legfelsőbb Bíróság vagyoni jogi követelések tekintetében elvi szinten is rögzítette, hogy ezeknek a személyhez kötöttsége fogalmilag kizárt.⁶⁸

⁶² Vö. GÁRDOS Péter: Ptk. 6:194. §. In: VÉKÁS–GÁRDOS i. m. (60. lj.) 2:1655–1656; SZÉKELY (Ptk. 2:52. §) i. m. (60. lj.) 175.

⁶³ GÁRDOS Péter: *Engedményezés*. Budapest, Eötvös József, 2009. 138; *Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv tervezetéhez*, III. Kötelmi jog (Budapest 1901). Budapest, Magyar Királyi Igazságügyminisztérium, 1914. 154–155.

⁶⁴ VILLÁNYI László: 14. § Engedmény. In: SZLADITS i. m. (3. lj.) 136.

⁶⁵ KATONA Mór: 42. § I. Engedmény (*Cessio*). In: FODOR Ármin (szerk.): *Magyar magánjog*, 3. Kötelmi jog. Budapest, Singer és Wolfner, 1898. 184.

⁶⁶ GROSSCHMID Béni: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből*, II. 2. rész. Budapest, Grill Károly, 1932. 1266.

⁶⁷ GÁRDOS i. m. (62. lj.) 1655.

⁶⁸ Legf. Bír. Pf. VI. 26.159/1999/6. (EBH2001. 411.).

Úgy tűnik, hogy az új Ptk. vonatkozó rendelkezéséhez kapcsolódó kommentárok éppen a sérelemdíj iránti igényt tekintik a személyhez kötött követelés iskolapéldájának.⁶⁹ Arra a kérdésre azonban, hogy a sérelemdíj iránti igény esetében a személyhez kötöttség pontosan miben áll, nem szolgáltatnak egyértelmű magyarázatot. Részben e kérdés tisztázatlan voltát erősíti az, hogy a vonatkozó kommentár az engedményezhetetlen sérelemdíj iránti igénnyel a jogsérelméssel elért előny kiadása iránti „tisztán vagyoni” jellegű igényt állítja szembe, amely ezen jellegénél fogva már engedményezhető.⁷⁰ Mindebből akár arra is lehet következtetni, hogy a sérelemdíj iránti igény esetében is legalább „részben” vagyoni jellegű igényről van szó.

5.3.2. A követelés engedményezhetőségét kizáró személyhez kötöttség a DCFR modellszabály-rendszer alapján

A DCFR modellszabály-rendszer III.-5:109. cikkének (1) bekezdése az olyan követelést tekinti engedményezhetetlennek, amely esetén a szolgáltatás jellege vagy a jogosulthoz fűződő viszonya alapján a kötelezettől nem lehet észszerűen elvárni, hogy a szolgáltatást az eredeti jogosulttól eltérő jogosult részére teljesítse. A III.-5:109. cikk (2) bekezdése szerint azonban a kötelezett hozzájárulása a követelés engedményezéséhez ezt az akadályt is elhárítja. A kapcsolódó magyarázat a III.-5:109 cikk szerinti engedményezhetetlenség indoka a követelés azonosságának megőrzése. A cikk értelmében fennálló engedményezhetetlenség iskolapéldájaként az ingó dolog vonatkozásában fedezetet nyújtó biztosítási kötvényből eredő igényeknek az ingó dolog eladásához kapcsolódóan a vevőre történő engedményezését jelöli meg.⁷¹ Ennek eredményeként ugyanis a biztosító (a kötvényből eredő igények vonatkozásában a kötelezett) által eredetileg kalkulált kockázat szükségképpen megváltozik,⁷² tehát a biztosító szempontjából nem mindegy, hogy kinek a birtokában van az adott ingó dolog.

A modellszabály szerinti engedményezhetetlenségre a magyarázatban hozott példák – a biztosítási kötvényből eredő igények példájától eltekintve – jellemzően nem pénzübeli követeléseket takarnak. Ilyen példa a kiadónak a szerzővel szemben

⁶⁹ Vö. GÁRDOS i. m. (62. lj.) 1656.; MENYHÁRD Attila: Ptk. 6:194. §. In: OSZTOVITS i. m. (61. lj.) 3:473.

⁷⁰ MENYHÁRD i. m. (69. lj.) 473.

⁷¹ A biztosítót a biztosítási szerződés alapján terhelő szolgáltatásra irányuló követelés keletkezése a biztosítási esemény bekövetkezésétől mint felfüggesztő feltételtől függ, tehát olyan jövőbeli követelésről van szó, amelynél már létezik az alapjogviszony, így egyébként akár a magyar jog szabályai szerint is engedményezhető lenne; vö. Ptk. 6:194. § (1) bek.

⁷² von BAR – CLIVE i. m. (1. lj.) 2:1039 (DCFR III.-5:109, Comments).

fennálló követelése a kézirat átadására felhasználási szerződés alapján,⁷³ mivel ebben az esetben a szerző számára nem mindegy, hogy melyik kiadó adja ki a művét, továbbá ilyen a munkáltató munkavállalóval szembeni, munkavégzésre irányuló követelése is munkaszerződés alapján.⁷⁴ A magyarázat kitér arra is, hogy az európai jogrendszerek az engedményezhetlen követelések körének meghatározásánál alapvetően két megközelítést alkalmaznak. Az egyik a kötelezett és a jogosult közötti viszony személyes jellegére fókuszál, így ha a követelés személyes (bizalmi) jellegű szerződésből fakad, vagy személyesen nyújtandó szolgáltatásról van szó. A másik megközelítés a követelés azonosságát veszi alapul, és akkor tekinti a követelést engedményezhetetlennek, ha ezáltal a szolgáltatás természete vagy tartalma jelentősen megváltozna, vagy az ellenszolgáltatáshoz való hozzájutás esélyét rontaná.⁷⁵

5.3.3. A követelés személyhez kötöttségének lehetséges szempontrendszere

Az előzőek alapján a követelés személyhez kötöttsége kérdésében a következő szempontok körvonalazódnak. Jelen tanulmány tárgya szempontjából jelentősek ezek a szempontok, mivel a személyiségi jogsértéshez kapcsolódó egyes pénzbeli igények engedményezhetősége kérdésében e kritériumok alapján lehet állást foglalni.

Első szempontként rögzíthető, hogy pénzkövetelés esetén a személyhez kötöttség szűk körben merül csak fel, meglehetősen ritka kivételt képez. Következik ez abból, hogy a pénztartozás a legfajlagosabb kötelezettség, és csak kevés olyan eset képzelhető el, amikor a kötelezettnek valódi érdeksérelmet okoz, ha az eredeti jogosulttól eltérő jogosult számára kell teljesítenie. Bármely követelés engedményezhetőségének a Ptk. szerint két alapvető feltétele van, mégpedig hogy létezzen legalább az a jogviszony, amiből a még létre nem jött követelés fakad, és hogy az engedményezett követelés kellően meghatározott legyen [Ptk. 6:194. § (1) és (2) bek.]. A második szempont, hogy az engedményezés nem vezethet a követelés azonosságának megváltozásához a kötelezett szemszögéből. Pénzkövetelés esetén

⁷³ A magyar bírói gyakorlat indoklása szerint a kiadó a felhasználói szerződés keretében szerzett jogait azért nem ruházhatja át a szerző hozzájárulása nélkül másik kiadóra, mert az átruházással nemcsak vagyoni jogok, hanem a szerző személyiségi jogai is érintettek, I. Legf. Bír. Pf. IV.21.080/1993. (BH1994. 23.). Ezt rögzíti a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 46. § (1) bekezdése is (az engedély átruházása csak a szerző kifejezett engedélye esetén lehetséges), így az engedményezhetőséget a magyar jogban lényegében jogszabály rendelkezése korlátozza. A **beegyezés** az engedményezési ügylet felfüggesztő feltétele.

⁷⁴ DCFR III.-5:109, Comments: Illustration, 1039.

⁷⁵ Uo.

ez is csak kivételesen képzelhető el. Ahogy a biztosítási kötvényes példából is kiténik, a kötelezettnek valamilyen elemi érdeke kell hogy fűződjön ahhoz, hogy csak az eredeti jogosult követelhesse a teljesítést – a példánál maradva, a szerződő partnere követelhesse a biztosítási esemény bekövetkezése esetén a biztosítási szerződésben meghatározott szolgáltatást.

6. Az egyes pénzbeli igények engedményezhetősége

6.1. Sérelemdíj iránti igény

A 2013. évi V. törvény a Polgári Törvénykönyvről – a Kodifikációs Főbizottság javaslatától és Ptk. törvényjavaslatától (2012. július) eltérően – nem tartalmaz olyan kifejezett rendelkezést, amely a sérelemdíj-követelés átruházását, illetve halál esete történi átszállását kizárná (l. fent 3.). A személyhez kötöttség kapcsán a fentiekben meghatározott két szempont teljesül a sérelemdíj iránti igény esetében: a sérelemdíj iránti igény egy pénzkövetelés (l. alább), és a jogsértő mint kötelezett szempontjából indifferens, hogy a pénztartozást a sérelmet szenvedett személy vagy egy harmadik személy részére teljesíti-e – számára ez utóbbi nem jelent semmilyen érdeksérelmet. Felmerülhet esetleg, hogy a sérelemdíj funkciója lehet a követelés személyhez kötöttségét megalapozó elem. A sérelemdíj funkcióját a Ptk. törvényjavaslat indokolása a személyiségi jogok megsértésének vagyoni elégtétellel történő közvetett kompenzációjában és egyben magánjogi büntetésében vetítette előre.⁷⁶ A kérdés akként vetődhet fel, hogy a sérelemdíj vagyoni elégtétel – és éppen magánjogi büntetés, ha ezt másodsorban elfogadjuk⁷⁷ – funkciója megvalósul-e akkor, ha a jogsértő azt nem a sérelmet szenvedett személy részére teljesíti. E kérdés behatóbb vizsgálata azonban eloszlatja az esetleges aggályokat.

6.1.1. A sérelemdíj iránti igény mint a személyiségi jog megsértésével összefüggően bekövetkező nem vagyoni sérelem tényével létrejött pénzkövetelés

A Ptk. 2:52. § (2) bekezdése a „a sérelemdíj fizetésére kötelezés feltételeire” a kártérítési felelősség szabályait rendeli alkalmazni. Ebből következik, hogy a sérelemdíj fizetése a Ptk. 6:532. §-ával összhangban a személyiségi jog megsértésével ösz-

⁷⁶ Ptk. törvényjavaslat 2012, 390 (Indoklás).

⁷⁷ Vö. FUGLINSZKY Ádám: *Kártérítési jog*. Budapest, HVG-ORAC, 2015. 833–834, 836–838; VÉKÁS Lajos: *Bírálat és jobbító észrevételek az új Ptk. Törvényjavaslatához (a zárószavazás előtt)*. *Magyar Jog* 2013/1., 4.

szefüggően keletkező nem vagyoni sérelem bekövetkezésével esedékessé válik, és a jogsértőt – éppúgy, mint a kártérítés vonatkozásában – ettől az időponttól kezdve terheli. Továbbá a Ptk. 6:533. §-ával összhangban ez számít a sérelemdíj iránti követelés elévülése szempontjából kezdő időpontnak, és ettől terheli kamatfizetési kötelezettség is a jogsértőt.⁷⁸ Eszerint a sérelemdíj mint a személyiségi jogában megsértett személy jogsértővel szembeni pénzkövetelése a személyiségi joga megsértésével összefüggően bekövetkező nem vagyoni sérelem jelentkezésekor keletkezik.

A nem vagyoni sérelem jelentkezése rendszerint egybeesik a személyiségi jogsértés tényével, de például egészségkárosodáshoz vezető személyiségi jogsértés esetén elképzelhető olyan helyzet is, amelynél a tulajdonképpeni személyiségi jogsértés időpontja („kárbehatás”) és a nem vagyoni sérelem bekövetkezése („káreredmény”) között hosszabb idő telik el.⁷⁹ Ezzel kapcsolatban utalni kell a Pécsi Ítéltábla Polgári Kollégiumának 2/2009. (X. 9.) véleményére, amely rögzíti, hogy az egészségkárosult rendkívüli állapotrosszabbodása újabb, önálló nemvagyoni kárigényt alapozhat meg, amely egy korábbi károkozó magatartásra (személyiségi jogsértésre) vezethető vissza. Akkor lehet ilyen újabb, önálló igényről szó, ha a bíróság ezt a körülményt annak kialakulatlanlansága és előreláthatatlansága miatt korábbi jogerős ítéletében még nem értékelhette.⁸⁰

Később bekövetkező önálló igényt megalapozó sérelemként értékelte a Pécsi Ítéltábla például a 25 évvel korábbi személyiségi jogsértésre visszavezetően kialakult porckorongsérvet.⁸¹ Amennyiben nem újabb, önálló kárigényről van szó – ugyancsak az egészségkárosodást okozó személyiségi jogsértésekkel összefüggésben –, a sérelemdíj elévülésének vonatkozásában irányadó lehet az a szabály, amely szerint – mivel menthető ok áll fent az érvényesítés elmaradása vonatkozásában – a jogsértéssel összefüggő igény elévülése egészen addig nyugszik, ameddig a sérelmet szenvedett a nemvagyoni kárról,⁸² illetve a kár összegéről nem szerz tudomást, pl. igazságügyi szakértő bevonásával.⁸³ Ez a tétel a sérelemdíjra

⁷⁸ SZÉKELY (Ptk. 2:52. §) i. m. (60. lj.) 175. Úgy tűnik viszont, hogy Székely erre a következtetésre analógia útján jut el, nem pedig a Ptk. 2:52. § (2) bekezdésben található utaló szabályon keresztül.

⁷⁹ LÁBADY Tamás: Ptk. 6:533. §. In: VÉKÁS–GÁRDOS i. m. (60. lj.) 2:2264. FUGLINSZKY i. m. (77. lj.) 822. Fuglinszky felhívja a figyelmet, hogy a gyakorlati alkalmazás szempontjából nem egyszerű annak elhatárolása, hogy mikor van szó ugyanarról a kár [sérelemdíj] iránti igényről, és mikor egy azonos károkozó magatartásra visszavezethető, de újabb, önálló kárigényről.

⁸⁰ A PK-vélemény önálló kárigényt megalapozható tényállásként említi pl. a Hepatitis C vírusfertőzést, a HIV-fertőzést, a szilikózist, az azbeszt- és a sugárártalmat.

⁸¹ Pécsi Ítéltábla Pf. I. 20.116/2008/4. Az ítélet rögzíti, hogy „a porckorongsérv kialakulásával bekövetkezett rendkívüli mértékű és súlyú állapotrosszabbodás önálló kártérítési igényt alapozott meg a felperes tekintetében.”

⁸² Hepatitis C fertőzés diagnosztizálása, aminél a kárt okozó magatartás egy évtizeddel korábban lehetett, Legf. Bír. Pfv. III. 20.468/2006. (BH2007. 255.).

⁸³ Legf. Bír. G. törv. IV. 32.646/1991. (BH1993. 313.).

vetítve is alkalmazható, úgy, mint azoknak a körülményeknek a tisztázása, amelyek a sérelemdíj összegének megállapításához az adott esetben szükségesek.

Az előzőekből logikusan az is következik, hogy ez a pénzkövetelés a személyiségi jogában megsértett személy vagyonának része, azaz az ő Ptk. 8:1. § (1) bek. 5. pont szerinti vagyontárgya, amely a nem vagyoni sérelem bekövetkeztével⁸⁴ a törvény erejénél fogva létrejött. Ahogy látszik, tagadhatatlan, hogy a sérelemdíj iránti követelést erős rokoni szálak fűzik a kárköveteléshez, amelytől gyakorlatilag „csupán” a hátrány bizonyításának szükségtelensége tekintetében tér el. A sérelemdíj esetében ugyanis mintegy megdönthetetlen vélelem operál a hátrány tekintetében.⁸⁵

A sérelemdíj-fizetési kötelezettség alóli kimentés rendje egyébként az adott tényállásra irányadó felelősségjogi alap szerint alakul. Így deliktuális felelősségnél az általános felelősségi alakzat esetén (Ptk. 6:519. §) a kimentés akkor lehetséges, ha a jogsértő bizonyítja, hogy magatartása nem volt felróható. Ez a szubjektív felelősségi alap leginkább az olyan személyiségi jogsértéseknél lesz irányadó, amelyek nem jelentik az élet, testi épség vagy egészség megsértését. A kimentés feltételei a veszélyes üzemi felelősségnél [Ptk. 6:535. § (1) bek.] mint objektív alakzatnál a legszigorúbbak: ez tipikusan közlekedési balesetekkel összefüggően az élet, testi épség megsértése esetén merül fel irányadó felelősségjogi alapként.

További felelősségjogi alap lehet a termékfelelősség, amely objektív alakzatként szintén szigorú kimentési feltételeket implikál (Ptk. 6:555. §). A termékfelelősség felelősségjogi alapként a dolog által okozott élet, testi épség és egészség (pl. felrobbanó termék által okozott személyi sérülés) megsértésénél merül fel, és alapozhat meg ebből kifolyólag sérelemdíj iránti igényt a termék gyártójával vagy forgalmazójával szemben. Természetesen a kontraktuális felelősség is elképzelhető felelősségi alapként. A kimentés rendje ilyenkor a Ptk. 6:142. §-a szerint alakul.

6.1.2. A sérelemdíj iránti pénzkövetelés mint az engedményezés tárgya

A Ptk. 6:194. § (1) bekezdése alapján az engedményezés tárgya létrejött, illetve olyan jövőbeli követelés lehet, amely esetében már létezik az a jogviszony, amelyből a követelés fakad.⁸⁶ A sérelemdíj iránti követelés személyiségi jogsértés tényé-

⁸⁴ L. lent a 6.3. pontot: a jogsértés és a nem vagyoni sérelem bekövetkezése időben elválhat.

⁸⁵ VÉKÁS Lajos: Sérelemdíj – fájdalomdíj: Gondolatok az új Ptk. reformjavaslatáról a német jog újabb fejleményei tükrében. *Magyar Jog* 2005/4., 198.

⁸⁶ MENYHÁRD i. m. (69. lj.) 472.

nél való esedékességéből szükségképpen következik az, hogy a jogsértés tényénél fogva létrejött a sérelemdíj iránti követelés, így létrejött követelés engedményezéséről van szó. A követelés engedményezhetőségével szemben a 6:194. § (2) bekezdésben támasztott további követelmény az engedményezett követelés meghatározhatósága. A rendelkezés az engedményezett követelés meghatározását rugalmasan kezeli, amely szerint a létező követelést „a kötelezett, a jogcím, az összeg és az esedékesség megjelölésével vagy egyéb olyan módon kell meghatározni, amely az engedményezés időpontjában [...] az engedményezett követelést azonosíthatóvá teszi”.

A meghatározhatóság követelménye tekintetében sem merül fel nehézség a sérelemdíj iránti követelés esetében. A Ptk. 2:52. § (3) bekezdése alapján a sérelemdíj egyszeri – egyösszegű – pénzszolgáltatást jelöl. A sérelemdíj iránti igény létrejötténél az összecszerűség kivételével minden felsorolt azonosíthatósági elem adott, fontos azonban megjegyezni, hogy ezen elemek felsorolása példálózó jellegű, így adott esetben az összecszerűség hiánya nem jelenti azt, hogy az engedményezett követelés ne felelne meg az azonosíthatóság követelményének.⁸⁷ Természetesen arra is van lehetőség, hogy a személyiségi jogában sértett fél és a jogsértő a sérelemdíj összegéről a Ptk. 6:27. §-a szerinti anyagi jogi egyezség hatályával az engedményezést megelőzően megállapodjon; ennek lehetősége azonban értelemszerűen az engedményezést követően, az engedményes–jogsértő viszonylatában is fennáll.

Mivel a sérelemdíj mint pénzkövetelés osztható szolgáltatás, nincs akadálya annak, hogy a személyiségi jogában sértett személy a követelésnek (összegnek) csak egy részét engedményezze harmadik személyre.⁸⁸ Kérdésként merül fel, hogy nem ütközik-e gyakorlati nehézségekbe, ha a sérelemdíj iránti igényt az engedményes mint a követelés új jogosultja kívánja bírói úton érvényesíteni. A Ptk. 2:52. § (3) bekezdésében a sérelemdíj mértékének bírói megállapításához iránymutatási jelleggel⁸⁹ lefektetett körülmények mindegyike alapvetően a személyiségi jogában sértett fél személyes közreműködése nélkül is rekonstruálhatónak tűnik. Ennek érdekében a sérelmet szenvedett személy mint engedményező a Ptk. 6:196. §-ával összhangban köteles lesz az engedményest a sérelemdíj megállapítása szempontjából releváns körülményekről tájékoztatni, és az ezt alátámasztó dokumentumokat neki átadni.

⁸⁷ Vö. Fővárosi Bíróság 53. Pf. 24174/1995/5. (BDT1999. 53.): az engedményezés érvényes létrejöttének nem feltétele a konkrét összegben meghatározott követelés megjelölése.

⁸⁸ Vö. GÁRDOS i. m. (62. lj.) 1657.

⁸⁹ FUGLINSZKY i. m. (77. lj.) 834.; SZÉKELY i. m. (62. lj.) 174–175.

6.1.3. A sérelemdíj engedményezhetetlenségét alátámasztó nyomós jogpolitikai indok hiánya

Az előzőek alapján nem ismerhető fel olyan nyomós érdek és indok, amely a sérelemdíj iránti igény engedményezhetetlenségét alátámasztaná. Az sérelemdíj iránti igény pénzkövetelés, amely a nem vagyoni sérelem bekövetkezésénél (rendszerint a jogsértés tényéhez kapcsolódóan, annál fogva – l. fent a 6.1.1. pontnál) létrejön a személyiségi jogában sérelmet szenvedett fél vagyonában. Az engedményezhetőség elismerése egyik fél érdekét sem sérti: a jogsértő számára közömbös, hogy a személyiségi jogában sértett fél, avagy egy harmadik személy részére teljesíti a sérelemdíj-fizetési kötelezettség képezte pénztartozást. A sérelemdíj iránti igény átruházhatóságának elismerése a személyiségi jogában sértett személy számára kifejezetten előnyös lehet, hiszen így lehetővé válik számára, hogy a sérelemdíj iránti igényét visszterhesen átruházza, így hamarabb hozzájusson az elszenvedett nem vagyoni sérelemért a polgári jog szabályai szerint őt megillető vagyoni elégtételhez. A nem vagyoni sérelmet szenvedett személyt megillető vagyoni elégtétel átruházhatóságának elismerése értékelhető egyébként akként is, hogy ezáltal a nem vagyoni sérelem magánjog általi érzékelése egy következő fejlődési fázisba lép: a sérelemdíj mint forgalomképes vagyontárgy.

Ami a személyes érvényesítés Ptk. 2:54. § (1) bekezdés szerinti követelményét illeti, úgy a sérelemdíj iránti igény engedményezése – ami a pénzkövetelésről való rendelkezést jelent – a személyiségi jogában sértett fél részéről aligha értelmezhető másként, mint hogy élni kívánt az elszenvedett nem vagyoni sérelem miatt őt megillető vagyoni elégtétel törvény biztosította lehetőségével. Így az engedményezhetőség elismerése nem eredményezi a Ptk. ezen szabályának kiüresedését. A magyar magánjog önálló normatív egységként megjelenő személyiségvédelmi rendszerében nem merül fel a német joghoz hasonló, a jogvédelem eltérő normatív eredetére visszavezethető differenciálás a személyiség külső és belső vonatkozásainak megsértésnél (l. fent a 4.4. pontot) biztosított nemvagyoni kártérítés (fájdalomdíj) alakzatok között.

6.2. A jogsértéssel elért vagyoni előny átengedése

A Ptk. 2:51. § (1) bek. *e*) pontja a személyiségi jogsértés új, objektív alapú jogkövetkezményeként bevezeti a jogsértéssel elért vagyoni előny jogalap nélküli gazdagodás szabályai szerinti átengedésének az intézményét. Az intézmény célja a személyiségi jogsértéssel összefüggésben a jogsértőnél keletkezett profit elvonása a személyiségi jogában sértett személy javára. A rendelkezés dogmatikai háttérét a jogalap nélküli gazdagodás intézménye adja (Ptk. 6:579. §). Némileg bonyolultabb feladatnak tűnik a jogsértőnél bekövetkezett gazdagodás mértékének meghatározása, mivel ez esetben nem vagyoneltolódás eredményezte vagyongyarapodásról

van szó, amely esetében a meghatározás nem jelent gondot. Általános érvényű modellből vagy doktrínából itt nem lehet kiindulni, sokkal inkább estenkénti megközelítés szükséges, főként a szabály alkalmazásának kezdeti időszakában, ameddig a bírói gyakorlat ki nem dolgozza az egyes esetkörökre alkalmazandó meghatározási módszereket.⁹⁰

Az új szabály alkalmazásával összefüggésben elengedhetetlen továbbá a kártérítési felelősséghez való viszonyának tisztázása, utalva itt a két intézmény közötti átfedésekre, valamint arra, hogy a két intézményt egymás mellett, egymás kiegészítéseként kell alkalmazni.⁹¹ A jogsértéssel elért profit kiadására irányuló követelés a jogsértőnél vagy jogutódjánál a jogsértéssel összefüggésben bekövetkezett vagyoni előny keletkezésével jön létre, a Ptk. 6:194 (1) bekezdése szerint tehát létező követelés engedményezéséről van szó. A követelés Ptk. 6:194. § (2) bekezdésében megkövetelt azonosíthatóság – már csupán a rugalmas meghatározás lehetőségéből kiindulva – sem vet fel nehézséget. A jogsértéssel elért profit kiadására irányuló igény engedményezhetősége egyébként az irodalomban sem vitás.⁹²

6.3. Személyiségi jogsértéssel összefüggő kárigény

A kárigény mint „vitathatatlanul” vagyoni igény engedményezhetősége a korábbi Ptk. hatálya alatt sem okozott gondot.⁹³ A Ptk. 2:53. §-ában rögzített kárfelelősség a személyiségsértés vagyoni jellegű következményeit takarja.⁹⁴ Ilyen lehet pl. közlekedési balesettel okozott személyiségi jogsértésből (testi épség, egészség megsértése) eredő munkaképesség-csökkenés vagy munkaképtelenség esetén a Ptk. 6:528. §-a szerinti jövedelempótló járadék követelés, vagy a károsult vagyonában bekövetkezett értékcsökkenés és az elmaradt vagyoni előny és költségek megtérítésére irányuló követelés a Ptk. 6:522 § értelmében.⁹⁵ Az a körülmény, hogy a személyiségi jog megsértésére és az ebből eredő károkozásra szerződészegéssel került sor, a kárfelelősség alóli kimentés rendje (Ptk. 6:142. §) tekintetében eredményez eltérést a szerződésen kívül okozott személyiségi jogsértésből eredő kárfelelősség általános alakzatához képest, ami felrhatóság alapú (Ptk. 6:519. §).

⁹⁰ MENYHÁRD Attila: A magánélethez való jog a szólás- és médiaszabadság tükrében. In: CSEHI-KOLTAY-NAVRATYIL i. m. (8. lj.) 221–223., 226.

⁹¹ Uo., 223.

⁹² MENYHÁRD i. m. (69. lj.) 473.

⁹³ Vö. régi Ptk. 360. § (3) bek.; Fejér Megyei Bíróság Gf. 40153/2001/7. (BDT2002. 158.); Legf. Bír. Pfv. VIII. 20.202/2002. (BH2005. 55.); Szegedi Ítéltábla Fpkf. I. 30.019/2006. (BDT2008. 53.).

⁹⁴ SZÉKELY (Ptk. 2:53. §) i. m. (60. lj.) 176.; LÁBADY (Ptk. 6:517. §) i. m. (79. lj.) 2235.

⁹⁵ Illetve amennyiben a személyiségi jog megsértésre szerződészegéssel került sor, erre a szabályra továbbutalva, a Ptk. 6:144. §-ának (2) bekezdésével összhangban.

A kimentési rend a deliktuális kárfelelősség veszélyes üzemi felelősségi alakzata (ami a közlekedési balesetes példa esetében irányadó) esetében alakul továbbra is a legszigorúbban [Ptk. 6:535. § (1) bek. 2. mondata]. A kár mértékének behatárolása szempontjából a két felelősségi alakzat között nem mutatkozik lényegi különbség, mivel e tekintetben a kontraktuális [Ptk. 6:143. § (2) bek.] felelősségi rezsím a következménykárok, a deliktuális (Ptk. 6:521. §) felelősségi rezsím pedig az okozatosság kapcsán egyaránt az előreláthatósági klauzulát alkalmazza.

A kártérítésre irányuló követelés is főszabályként pénzkövetelés (Ptk. 6:527. §). A Ptk. 6:528. §-a alapján megítélt jövedelempótló járadék esetében tulajdonképpen jövőbeli követelések engedményezéséről lesz szó: az engedményezhetőség feltétele [Ptk. 6:194. § (1) bek.] annak a jogviszonynak létezése, amiből a követelések fakadnak – ez esetben személyiségi jogsértéssel összefüggő kárkötelem. Mivel a járadék jövedelmet pótol, indokoltnak tűnik a Munka Törvénykönyvének az engedményezést a levonásmentes munkabérrészre korlátozó rendelkezésének megfelelő alkalmazása.⁹⁶ Abból kell tehát kiindulni, hogy a személyiségi jogsértésből eredő, a személyiségi jogában sértett személynél felmerülő kár megtérítése iránti követelés megkötés nélkül engedményezhető.

Némileg speciálisabb helyzet mutatkozik a tartást pótló járadék esetében. Kétségtelen, hogy ez esetben is a személyiségsértés vagyoni következményéről van szó, amely olyan harmadik személynél jelentkezik, akinek a tartására a személyiségi jogsértésből kifolyólag elhunyt személy jogszabályon (pl. családjog tartási szabályai szerint) vagy tartási szerződés alapján köteles volt.⁹⁷ A tartást pótló járadék megállapításához, vagyis a járadékkövetelés meghatározásához egyebekben a Ptk. 6:529. § (2)–(5) bekezdései nyújtanak részletes eligazítást. Nem világos azonban, hogy a tartásra irányuló igény személyhez kötött követelésnek minősül-e vagy sem. A régi Ptk. 328. §-ához kapcsolódó kommentárirodalom ugyanis akkor tekinti a tartásra irányuló követelést személyhez kötöttnek és ezáltal engedményezhetetlennek, ha pl. természetben nyújtandó tartásról van szó, vagy olyan tartási szolgáltatásról, amely az eltartott jogosult személyes igényeihez, körülményeihez kötött követelést alapoz meg.⁹⁸ A tartást pótló járadék pénzbeli igény, amely meghatározásához a Ptk. pontos eligazítást ad. A jogsértő (károkozó) számára az engedményezés nem teszi nehezebbé a szolgáltatást, mivel meghatározott pénzzolgáltatásról van szó, ezért számára közömbös, hogy a tartást pótló járadékra jogosult, vagy az engedményes részére teljesít. Így a tartást pótló járadékkövetelés mint pénzkövetelés engedményezhetőségével szemben sem merülnek fel lényegi ellenérvék.

⁹⁶ Mt. 163. § (2) bek.

⁹⁷ FUGLINSZKY i. m. (77. lj.) 814–815.

⁹⁸ BÍRÓ György: Ptk. 328. §. In: PETRIK Ferenc (szerk.): *Polgári jog. Kommentár a gyakorlat számára*, 2. Budapest, HVG-ORAC, 2007. 980/2. (15. pótlás); BENEDEK Károly (átdolgozta GELLÉRT György): 328. §. In: GELLÉRT György (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*, 1. Budapest, CompLex, 2007. 1179.

Egyébként egészségkárosodást előidéző személyiségi jogsértésből eredő kárigény létrejöttének időpontja kapcsán is irányadók a sérelemdíj keletkezésénél kifejtettek (l. fent a 6.1.1. pontot): a személyiségi jogsértésből eredő kár a jogsértés időpontjánál jóval később is bekövetkezhet, ami rendkívüli mértékű és súlyú állapotrosszabbodásnál újabb, illetve akár önálló kárkötelemet alapoz meg. Tehát a személyiségi jogsértés (mint károkozó magatartás) és a kár bekövetkezése időben nem esik egybe. Egyébként időbeli egybeesés esetén is nyugodhat az elévülés addig, ameddig a károsult a kár összegéről nem szerez tudomást.

Ehhez képest járadékkövetelésnél speciális szabályt rögzít a Ptk. 6:533. § (2) bekezdése, amely szerint az elévülési idő a járadékkövetelés esetében akkor kezdődik, amikor a járadékkövetelést megalapozó kár első ízben jelentkezik. Jövedelempótló járadék esetén ez az időpont, amikor a károsultnak a jövedelme a károsodás – személyiségi jogsértés – következtében első alkalommal nem éri el a jogsértést megelőző értéket.⁹⁹ Ezzel összefüggésben a Legfelsőbb Bíróság pl. elutasította mindennemű kárigény elvülésének nyugvását vagy megszakadását egy olyan tényállás esetében, amikor a károsultat kilencéves korában érte a baleset, és ekkor már nyilvánvaló volt, hogy később sem fog tudni jövedelemszerző tevékenységet folytatni.¹⁰⁰

7. A pénzbeli igények átszállása halál esetén

7.1. Sérelemdíj iránti követelés

Az uralkodó álláspont – hasonlóan az átruházhatósághoz – elutasítja a nemvagyoni kárigény örökösökre való átszállását. Ez alól alapvetően eljárásjogi jellegű kivételt tesz a bírói gyakorlat akkor, ha a személyiségi jogában sértett személy a nemvagyoni kárigényt halálát megelőzően érvényesítette, ekkor ugyanis örökösei beléphetnek a perbe. A sérelemdíj iránti követelés örökösökre való átszállásának kérdése értelemszerűen akkor merülhet fel, ha a személyiségi jogában sértett személy nem halálozik el nyomban a jogsértés következményeként, hanem csak egy későbbi időpontban. Ekkor ugyanis a sérelemdíj iránti követelés már létrejött és a vagyona részét képezi,¹⁰¹ és később bekövetkező halálával a hagyaték részeként száll át örökösére.

⁹⁹ FUGLINSZKY i. m. (77. lj.) 823.

¹⁰⁰ Uo., 824; Legf. Bír. Pfv.III.21.082/2007/3. HAVASI Péter: A kár megtérítésének szabályai: a kártérítés esedékessége, elévülés. In: FÉZER Tamás (szerk.): *A kártérítési jog magyarázata*. Budapest, CompLex, 2010. 159.

¹⁰¹ A személyiségi jogában sértett által még életében peresített nemvagyoni kárigény kapcsán a Legfelsőbb Bíróság több ízben rögzítette, hogy az „olyan vagyoni jellegű jog, melyre az öröklés hatá-

Ha a sérelmet szenvedett személy a korábbi személyiségi jogsértésből kifolyólag halálozik el, az örökösökre való átszállással szembeni indokként esetlegesen felmerülhet, hogy ezáltal a hozzátartozó örökös jogsértővel szembeni igénye megkettőződik, mivel megilleti a személyiségi jogában sértett és később elhalálozott hozzátartozóját saját jogán megilletett, az öröklés útján rá háramlott sérelemdíjigény éppúgy, mint a közeli hozzátartozó elhalálozása miatt saját jogán megillető hozzátartozói igény.¹⁰² Ez az indok azonban már csupán azért sem állja meg a helyét, mert az igény megkettőződése már a jelenlegi gyakorlat esetén is előállhat akkor, ha a személyiségi jogában sértett fél még halálát megelőzően benyújtja a sérelemdíj keresetet (ha cselekvőképtelen állapotban van, akkor a gondnoka, aki történetesen későbbi örököse), majd az eljárás folyamán elhalálozik.

Az igény megkettőződése az örökösök esetében azonban erkölcsileg sem kifogásolható, hiszen az öröklés útján az örökösre átháramlott igény elégtétel azért a nem vagyoni sérelemért, amit a személyiségi jogában sértett személy a jogsértéshez kapcsolódóan, illetve a haláláig érzékelt. Egyébként a DCFR európai modell-szabály-rendszer VI.-2:202. cikke (2) bek. a) pontja erre az esetre kifejezetten biztosítja a megkettőződést (l. fent a 4.3.1. pontnál).

7.2. Jogsértéssel elért vagyoni előny átengedésére irányuló követelés

A jogsértéssel elért vagyoni előny (mint jogalap nélküli gazdagodásból fakadó igény) a károsult személyiségi jogsértéshez kapcsolódó tisztán vagyoni követelése, amely a személyiségi jogsértéssel a jogsértő által elért profit felmerülésével keletkezik a jogsértővel szemben. Ezért kézenfekvő abból kiindulni, hogy ez mint a személyiségi jogában sértett és később elhalálozott fél jogsértővel szemben fennálló követelése a hagyatéka részeként örökösöire átszáll. Ez az irodalomban sem vitatott,¹⁰³ de alátámasztja ezt az igény engedményezhetősége is (l. fent a 6.2. pontnál). Ha a jogsértőnél az előny a személyiségi jogában sértett személy halálát követően merül fel, akkor ez az örököse mint jogutódja követeléseként keletkezik.

lya kiterjed” [Legf. Bír. Pfv. 20.934/2004. (EBH2004. 1022.)], valamint, hogy az „érvényesített nem vagyoni kárigény a hagyatékot gyarapítja, ezért az arra való igény olyan vagyoni jellegű jog, amelyre az öröklés hatálya kiterjed” [Legf. Bír. Pfv. III. 20.468/2006. (BH2007. 255.)], illetve a „kapott [helyesebben: megítélt] összeg vagyonát gyarapítja, és adott esetben hagyatékhoz tartozik” [Legf. Bír. Pfv. IV. 20.705/1996. (BH1996. 639.)].

¹⁰² A bírói gyakorlat alapján hozzátartozó – úgymint szülő, gyermek, házastárs, élettárs, esetlegesen nagyszülő, unoka, testvér – elvesztése esetén az érintett ún. teljes vagy egészséges családban való élethez való joga mint bírói gyakorlat kialakította személyiségi joga sérül; FUGLINSZKY i. m. (77. l.) 844–845.

¹⁰³ FABÓ (61. l.) 408.

7.3. Kárigény

A személyiségi jogsértés vagyoni jellegű következményét képező kárigény ugyan csak tisztán vagyoni jogi követelés, amely a károsult halála esetén mint hagyatékának része átszáll az örökösére.¹⁰⁴

8. Összegzés

A személyiségi jogsértéssel összefüggésben a hatályos Ptk. szerint három pénzbeli igény jöhet szóba: a nem vagyoni sérelemért járó sérelemdíj, a személyiségi jogsértéssel okozott kárigény, valamint a jogsértéssel elért előny átengedésére irányuló igény. A bírói gyakorlat a nemvagyoni kárigény esetében (aminek funkcióját az új Ptk.-ban a sérelemdíj vette át) a jogutódlást csupán halál esetén és kivételesen ismeri el. Kérdésként merül fel, hogy mennyiben szükségzerű – és az európai magánjogfejlődésre tekintettel akár időszerű-e – ennek a megközelítésnek a fenntartása. Az előző rövid vizsgálat alapján a következőket lehet összefoglalni.

8.1. A személyiségi jogsértéshez kapcsolódó pénzbeli igények engedményezhetősége

A három pénzbeli igény közül csupán a sérelemdíj engedményezhetősége kérdéses. Az engedményezhetőséget a bírói gyakorlat arra hivatkozással utasítja el, hogy a sérelemdíj (nemvagyoni kárigény) esetében az engedményezés szabályai szerinti ún. személyhez kötött követelésről van szó. A személyhez kötöttség fogalmát vizsgálva azonban ez a következtetés több vonatkozásban is kétségbe vonható.

Mindenekelőtt kétséges, hogy fennállnak-e azok a szempontok, amelyek egy követelés személyhez kötöttségét megalapozzák. A sérelemdíj iránti igény ugyanis meghatározható pénzbeli igény, amely a nem vagyoni sérelem felmerülésével keletkezik, és amelynél aligha merül fel, hogy ennek harmadik személy részére történő teljesítése a szolgáltatást megmásítaná. Egy olyan megközelítés, amely szerint az engedményezés esetén a sérelemdíj nem töltené be célját (ti. nem a személyiségi jogában sérelmet szenvedett személyt kompenzálná az elszenvedett sérelemért), azért nem helytálló, mert a személyiségi jogában sértett személy akkor, amikor engedményezi, azaz rendelkezik erről, épphogy észleli ezt az elégtételt biztosító vagyontárgyat. Abból, hogy a jogrend a személyiségi jogsértéshez kapcsolódóan

¹⁰⁴ L. példaként a bírói gyakorlatból az örökhagyó életében bekövetkezett jogszavatosságból eredő kárigény örökös részéről történő érvényesítését – Fővárosi Ítéltábla 17. Pf. 20.607/2010/8. (IH2011. 78.).

felmerülő nem vagyoni sérelem kompenzálására létrehozta a sérelemdíj intézményét, ami a személyiségi jogában sértett személy pénzkövetelése a jogsértővel szemben, tehát vagyontárgya, az is következne, hogy ez a vagyontárgy a személyiségi jogában sérelmet szenvedett személy által hasznosítható, tehát forgalomképes, amelyről szabadon rendelkezhet.

A magyar jog esetében még abból sem lehet kiindulni, hogy az engedményezhetőség elismerése folytán a sérelemdíj iránti igény mint vagyontárgy a személyiségi jogában sérelmet szenvedett személytől túlzottan eltávolodna. Ilyen eset elképzelhető pl. a német jogban, ha a sérelemdíj jogosultja a sérelemdíj keletkezését (a személyiségi jogsértést) megelőző időpontban összes jövőbeli követelését harmadik személyre engedményezte. Ekkor ugyanis a sérelemdíj iránti követelés az engedményes követeléseként keletkezne. A magyar jog esetében ilyen távoli jövőbeni követelésekre kiható engedményezés nem lehetséges, mivel csak az a követelés engedményezhető, amely esetében már létezik a jogviszony, amiből a követelés fakad. A sérelemdíj-fizetési kötelezettség mint kötelem keletkezése azonban a személyiségi jogsértéshez kapcsolódik, ami rendszerint váratlanul következik be. Így a magyar jog keretében a sérelemdíj iránti követeléséről mint vagyontárgyról való rendelkezés a jogosult (személyiségi jogában sérelmet szenvedett személy) részéről mindig konkretizálható és tudatos lépést takarna.

8.2. A személyiségi jogsértéshez kapcsolódó pénzbeli igények átszállása halál esetén

A személyiség jogsértéshez kapcsolódó pénzbeli igények halál esetén való átszállása esetén is csupán a sérelemdíj intézménye tekinthető vitatottnak. Igaz ugyan, hogy a törvény rendszeréből akár az is levezethető lenne, hogy a Ptk. személyes érvényesítést előíró 2:54. § (1) bekezdése a másik két pénzbeli igényre is irányadó, ez azonban kézenfekvően helytelen következtetést jelentene.

8.2.1. Sérelemdíj átszállása a személyiségi jogában sértett halálához vezető személyiségi jogi sérelemnél

Mindenekelőtt rögzíteni kell, hogy az sérelemdíj átszállásának kérdése akkor merül fel, ha a személyiségi jogában sértett személy nem halálozik el nyomban a jogsértés következményeként. Ha ugyanis nyomban elhalálozna, a sérelemdíj iránti követelés létrejöttéből aligha lehetne kiindulni. Helytelennek tűnik a sérelemdíj örökösre való átszállásával szemben felhozott érv, miszerint ezzel a sérelemdíj

elégtételi célja kiüresedne. Az átszállás elismerése épp ellenkezőjét jelentené, ti. hogy a jogrend nem közömbös a személyiségi jogában sértett személy jogsértéssel elszenvedett nem vagyoni sérelme tekintetében.

Méltánytalannak tűnik, hogy a személyiségi jogsértéssel összefüggő vagy azt követő szenvedést a jogrend ne érzékelje csupán azon a „technikai jellegű” alapon, hogy a sérelmet szenvedett fél ez időszakban nem nyújtotta be a keresetet. Éppen ez a szabály (ti. hogy csak akkor száll át az örökösre, ha még életében benyújtotta a keresetet) vezethet a sérelemdíj instrumentálizálásához pl. egy olyan esetben, amelyben a személyiségi jogában sértett személy hosszas szenvedés után halálozik el. A jelenlegi megközelítés arra ösztönzi, illetve kényszeríti a hozzátartozót, hogy már ebben a kritikus időszakban foglalkozzon a sérelemdíj kérdésével, és megtegye a kereset benyújtásához szükséges lépéseket, így pl. ha a személyiségi jogában sértett személy cselekvőképtelen állapotban van, nyomban kérje gondnok kirendelését stb.

Ugyancsak alaptalannak tűnik a sérelemdíj iránti igény örökölhetőségével szembeni ellenérv, miszerint az örökös ezáltal a személyiségi jogában sértett személy nem vagyoni sérelmén gazdagodnék azzal, hogy a rendszerint hozzátartozó örökös „dupla” jogalapon is elégtételhez jutna, úgy, mint az elhunyt hozzátartozójának saját jogán szerzett és az örökléssel rá háramlott sérelemdíj iránti igényéhez, ami mellett még őt saját jogon a személyiségi jogsértésre visszavezethetően elhalálozott hozzátartozója elvesztése miatti sérelemdíj iránti igény is megilletné. Ez azonban már a jelenlegi megközelítés esetében is lehetséges, ha a potenciális örökös hozzátartozó kellően éber a személyiségi jogában sértett hozzátartozója halált megelőző kritikus (az életért folyó küzdelme) időszakában, és – pl. a hozzátartozója gondnokaként – intézkedik a sérelemdíj iránti igény érvényesítése felől. A jelenlegi megközelítésnél így akár egy meglehetősen groteszk ösztönző hatás is felismerhető e tekintetben.

8.2.2. Sérelemdíj átszállása egyéb személyiségi jogi sérelemnél

Az átszállás megtagadása esetében groteszk helyzet adódik akkor is, ha a sérelemdíjat megalapozó személyiségi jogsértés és a sérelmet szenvedett fél halála között semmilyen összefüggés nincs (a sérelemdíj iránti igény nem az életet, testi épséget, egészséget érintő személyiségsértésből keletkezett, hanem pl. becsület, jóhírnév, személyes szabadság, magánélet, magánlakás, magántitok megsértése miatt). Ilyenkor ugyanis az átszállás megtagadásával az a helyzet áll elő, hogy a jogsértő történetesen a sérelmet szenvedett fél halálának köszönhetően szabadul az őt jogsértő magatartásából kifolyólag terhelő anyagi elégtételi felelősség (sérelemdíj-fizetési kötelezettség) alól. A magánjog nyelvére lefordítva ez annyit jelent, hogy a jogsértő ezáltal a személyiségi jogában sértett fél halálán gazdagodik.

8.3. Konklúzió

Összességében rögzíthető, hogy a sérelemdíj engedményezhetőségének és halál esetén való átszállásának megtagadása melletti érvek nem meggyőzők. Az engedményezhetőség, illetve halál esetén való átszállás elismerése esetén a sérelemdíj személyes elégtételi, illetve kompenzációs célja semmiben nem csorbul. Épp ellenkezőleg, a nem vagyoni sérelem bekövetkezésével létrejött sérelemdíj iránti igény mint meghatározható pénzkövetelés feltétlen forgalomképességének, azaz valódi vagyontárgyként való elismerése inkább erősíti a jogrendnek a sérelemdíj intézményén keresztül megnyilvánuló értékítéletét, hogy a személyiségi jogsértésből kifolyólag elszenvedett sérelem nem maradt szankció nélkül. Ezért nem indokolt a sérelemdíj iránti igény esetén a kárigénytől eltérő megközelítés és attól eltérő módon való kezelése. A sérelemdíjról mint pénzkövetelés formájában megjelenő vagyontárgyról – amely a nem vagyoni sérelem bekövetkezésével a törvény erejénél fogva (*ipso iure*) létrejött a sérelmet szenvedett vagyonában – a sérelmet szenvedett fél élők között és halál esetére szabadon rendelkezhet, halála esetén pedig hagyatéka részeként átszáll az örökösre.